

Szabó József a Madách-gyűjtemény előtt

A gyufadoboz nagyságú miniatűr kiadás

Őszi délután Balassagyarmaton

A VÉNASSZONYOK NYARÁNAK egyik kabátot kigomboló sugaras délutánján csöngetek be a Szabó-portára. A kerítéson belül nyílnak még a kert virágok, úgy, ahogy azt Petőfi megénekelte, de mikor megnyílik előttem az ajtó, a magyar irodalom egy másik óriása von búvkörébe: Madách Imre.

Ezért is kerestem fel dr. Szabó Józsefet, hogy megtekintsem a világon egyedülálló **Az ember tragédiája** gyűjteményét. Ezt a páratlan kultúrkincset, amely szerényen húzódik meg a ház urának dolgozószobájában a Magyar Rádió és sajtó már felfedezte, de nálunk Szlovákiában még nem tudnak róla, pedig Madáchot mi is fokozottan magunkénak érezzük, hiszen ennek a földnek a szülője.

A házigazda szívesen megmutatja kincsét, amely könyvtárban külön helyet foglal el.

Hány kötetet tehet ki a Tragédia különféle kiadásából és fordításából álló gyűjtemény? — érdeklődöm.

— Egészen pontosan nem tudom, de mintegy ezer darabra tehető. Ez a szám persze még egyre növekszik, de Kadocsa professzor szerint gyűjteményem közeledik a százszázalékos felé. Így minden a Széchenyi-könyvtárban sincs együtt.

Hány kiadás, hányféle fordítás van a birtokában?

— Százöt különböző kiadást tartok számon, ebben a huszonegy nyelven megjelent fordítások is bent foglaltatnak. Úgy értesültem, Észtországban éppen most készült el egy Tragédia-fordítás és Ammanban is megjelent az új arab fordítás, amelynek egy példányát ma minden nap kézbesítheti a posta. Két példány érkezett is már belőle, egyik híres orientalistánk, Germanus Gyula birtokában van, a másik pedig a Kulturkapcsolatok Intézetének tulajdona. Tudommal

Amerikában is új fordításon dolgoznak. Őrmény nyelven is folyik a Tragédia fordítása, de még nem teljes. Edíg hat különböző szín jelent meg hat füzetben Fogolyán András fordításában. A héber fordításból nálunk csak két példány található. Egyik Kadocsa professzoré, a másik az enyém.

— A fordításról beszélve hadd említsek meg valamit. Megvan mind a három szlovák fordításom, a Hviezdoslav, a Beniák és a legújabb Štítnický-féle is, de sajnos a Hviezdoslav fordítás csak gyűjteményben és nem önálló kötetben. Az önálló kötetet szeretném megszerezni az első kiadásban, valamint a cseh František Brábek fordítását is, amely szintén hiányzik. A Ladislav Hradský féle újabb cseh fordítás a birtokomban van. Az említett két hiányzó kötetért szívesen cserébe adnám a Tragédia egy-egy eredeti első kiadását.

Hátha akad olvasóink között valaki, aki rendelkezik a két említett kötettel, vagy tudomása van arról, hogy kinek a birtokában találhatók meg.

— Azt hiszem doktor úr, a gyűjtés, a könyvek felhajtása, vásárlása, nem olcsó szenvedély.

Madách-relikviák

— Bizony nem. De az igazi gyűjtő nem vásárol, hanem „áldoz”.

Nem tudom megállni, megkérdezem, a kedves Aliz asszonyt, mit szól ő férje gyűjtőszennvedélyéhez. Amit a férje könyvekre, Madách-relikviákra áldoz, az nem jelent egyben áldozatot a feleség számára is?

— Jaj, dehogynem — hangzik az őszinte válasz, de Aliz asszony szavainak hangsúlya nem panaszos, csupán tárgyilagos. — A férjem azonban — folytatja — engem is úgy magával ragadott, hogy nem érzem az áldozat súlyát, és vele együtt örülök, ha egy-egy értékes darabbal szaporodik a gyűjtemény.

— Elkerülhetetlen a kérdés — fordulok ismét házigazdámhoz —, hogy melyik kötet áll legközelebb a szívéhez?

— Három darab első kiadású Tragédiám van 1861-es bejegyzéssel, amelyek 1862 január 16-án jelentek meg. Ezek közül az egyiket maga a szerző dedikálta és ajánlotta egyik jó barátjának, Szentiványi Bogomérnak 1862. január 31-én. Hát ez a legkedvesebb darabom.

— Úgy hallottam, hogy kívülről, betéve tudja a Tragédiát.

— Igen, ez így van.

— És hová nyúlnak ennek a Madách-kultusznak a gyökerei?

— Hollósi Kálmán egykori tanárom nevét kell említenem, aki rákapartott az irodalom jó ízeire. Eretségű tételeim volt Madách Imre — egyébként három lányom közül kettőnek szintén — és attól kezdve nagyon érdekelt a költő súlyos, nagy élete. Itt Nógrádban aztán a génius loci külön is megfogott. Úgy éreztem, Balassagyarmat kötelez. Az 1964-es Madách-centenáriumban, amelyen Sztrégován részt vettem, pedig még külön ösztönzést adott.

— Milyen nyelveken olvasta a Tragédiát?

— Elsősorban magyarul. Azután angolul, amely a második anyanyelvem, de olvastam németül is a tizenkét fordítás közül a Julius Lechner, majd újabban a Mohácsi Jenő-féle. Ezenkívül elolvastam héberül is és a latin alapján franciául. A remekművek sohasem avulnak el, de bizony a fordítások időnként megújításra szorulnak. Az 1934-ben megjelent finn fordítást is most majd új fogja követni, Anna Mäijä Raittila kiváló finn költő vette tervbe, hogy egy új fordítást ad a testvéri finn nép kezébe. Ezt majd Farkas András, a jőnevi balassagyarmati festőművész illusztrálja.

Házigazdám birtokában van a művész néhány idevonatkozó rajza, vázlata. Ihletett alkotások és talán az első Tragédia-illusztrációk, melyek gyökeresen elszakadtak a klasszikus Zichy-hagyományoktól.

Egy nagyon érdekes részletre leszek figyelmes, amint a régebbi finn fordítás utolsó sorát olvasom: Jo sanoin: iliminen taistele ja luota! Ez körülbelül így hangzik: mondottam ember: küzdj' és bízzál. Raittila utolsó sorában így módosított: Jo sanoin: iliminen taistele ja luottaen luota! A „bízza bízzál“-t, amit más nyelvre nem lehet pontosan lefordítani a rokon finn nyelvben sikerült tökéletesen megoldani.

— Erdekelne, milyen darabbal gazdagodott a gyűjtemény a ma kapott könyv révén.

— Both Béla 1948-ban újjárendezett Tragédiájának egy rongyolt rendezői példányát kaptam meg. Habent sua fata libelli — tartották a régi rómaiak. Ez a példány valahogy a csornai járási könyvtárba került, onnan a téti könyvtárba, majd a kisbaboti községi könyvtárban kötött ki. Selejtezés során innét a szemétdombra, vagy a zúzdába került volna, de él ott egy ismerősöm, barátom, aki rám gondolt és elküldte. De akad több ilyen regényes múltú kötetem is. Az egyikben például ilyen ajánlás olvasható: „Nagyon szeretett kedves keresztlányának Anna néni 1953 karácsonyára ajándékozza”. Egy év múlva megtaláltam egy budapesti antikváriumban. Milyen gondolatai támadhatnak ilyenkor az embernek, hogyan került oda...

— Bizonyára sok Tragédia előadást is látott. Melyik fedte leginkább az ön elképzeléseit?

— Úgy vagyok vele, hogy akár a Nemzeti Színház pódiumán, akár az óriási szegedi szabadtéri arénában, akár a Szinetár-féle tv-rendezésben látom, nem szoktam a rendezések dolgában igen magasra helyezni kritikai mércémet, annyira boldog vagyok minden új színrehozatalnál abban a tudatban, hogy ismét ezek, vagy százazrek hallhatják Madách halhatatlan gondolatait. Minden előadás tetszett, amit eddig láttam. Monumentalitásában persze a szegedi szabadtéri előadás az, ami talán a legmegkapóbb. Láttam régi rendezésben, amikor a díszletek, kosztümök a Zichy-féle elképzelést idézték, és láttam újban is, mikor Both Béla és Major Tamás, akik a szövegnek akarták visszaadni a főszerepet, lekopasztották a színpadot, zsákvászon bevonatra és néhány korongra szorítkozva. A darab visszakarta így a maga gondolati tartalmát és szóanyagának nagy fontosságát.

Tudok valamit szlovákul, és mivel a Tragédiát kívülről tudom, nem volt nehéz a vígszínházi előadást követni, ahol a múlt évadban a Hviezdoslav Színház vendégszerepelt. Felvonás közben beszélgettem Kazimír Károllyal, aki ugyancsak el volt ragadtatva a rendezéstől, amelytől szerinte a budapesti Nemzeti Színház is tanulhat.

A Tragédia sokrétű munka, és mint minden remekmű, hatalmas gondolati anyagot araszol át. Ellentmondások is vannak benne. Kritikával, illetve judíciummal — de a remekműnek kijáró tisztelettel — kell olvasni, hiszen az emberi lét, az élet értelmének, céljának a keresése van benne, amit kinek-kinek egyénileg is meg kell a maga számára oldani. Lehet vele, kell is vele vitázni, de az állásfoglalás elől kitérni nem lehet.

A Tragédia-gyűjteményen kívül dr. Szabó József gazdag Madách relikviával is rendelkezik. Eredeti Madách-levelek is birtokában vannak. Az egész Madách-komplexum megtekintése végül is felvett a kérdést.

— Ennek a komoly nemzeti értékét képviselő gyűjteménynek mi lesz a sorsa majd évtizedek múlva?

— Legkisebb leányom, Lilla-Panna tanárnő komoly irodalmi érdeklődésű, a gyűjtemény egyelőre kettőnké. Ő majd folytatja a gyűjtést, de biztos, hogy minden darabjának együtt kell maradnia. Senki fel nem oszthatja, senki el nem adhatja egyetlen darabját sem. A végén majd egy nőgrádi múzeumban kell kikötnie. Vihar Béla, aki az Élet és Irodalomban ismertette gyűjteményemet, azt írta, hogy az Országos Széchényi Könyvtár lesz. Erről szó sem volt. Nógrádban kell maradnia.

És magamban a balassagyarmati Madách Múzeumra gondolok. Nem kellene hosszú utat megtennie a kedves, zöldszalugáteres Szabóháztól végső otthonáig. A kis palócfőváros múzeuma is méltó otthont szolgáltatna neki. De hát addig csak folyjon le minél több víz az Ipolyon, Szabó doktor sokáig hódolhasson jó egészségben nemes szenvedélyének és legyen sok öröme a gyűjtemény kiteljesítésében.

ORDÓDY KATALIN

GROSSMANN IGOR felvétele

Szalai Piroska

meztérés

*csak a vasárnapok
bújnak a bokrok alá*

*hatlábú lovakat
rajzol járdára az eső*

*a kásavirág
becsukja szemét*

állva maradtam

*egymásután dőlnek a földre a fák
a fészkek tenyerembe hullanak
IRTJÁK AZ ERDŐT
mint hajam hullik lepedőmre
és a vakondok
a fák titkaival
hálnak meg...*

birodalom

*A levelek tisztaságát
üldözik az autók gumikerekei*

*A levelek fölött
csak a madarak ölelkeznek*

hallom szárnycsattogásukat

levelek között vergődik a fény

*A levelek fölött kékek
a madarak*

*a szivárvány színeiben
ölelkezik az eső a széllel*

erő

*A fagyökerek kuszasága
élteti a földet és a gilisztákat
folytonosságukban olvad*

*a mélység
bomlik a felhő
pattog a napsugár.*

